

מקור-חסידה תמים, צמח אנדמי הגדל במישור החוף (ינואר 2024)

ערגה אלוני

תקציר: מקור-חסידה תמים *Erodium subintegrifolium* Eig הוא עשבוני חד-שנתי ממשפחת הגרניים שבית גידולו חול וכורכר פריך במישור החוף והוא אנדמי לישראל. עלי הצמח תמימים, הפרח ורוד בולט, בעל 5 עלי גביע 5 עלי כותרת ו-10 אבקנים, 5 מהם עקרים. השחלה עילית יוצרת פרי שהוא פרודה (בעלת זרע אחד) והמשכה מקור. עם הבשלת הפרודה היא ניתקת ממעמדה והמקור מסתלסל ומתנתק. הפרודה והמקור מהווים יחידת תפוצה אחת.

מקור-חסידה תמים *Erodium subintegrifolium* Eig (בשמו הקודם מקור-חסידה תמים-עלים) ממשפחת הגרניים, הוא עשב חד-שנתי חורפי-אביבי אנדמי למישור החוף. לאחר נביטת הזרעים בחודשים נובמבר-דצמבר מפתח הצמח עלים וגבעולי פריחה לגובה 10-40 ס"מ (פולק 1984). העלים פשוטים בעלי שפה משוננת או מפורצת, עלים אחדים קרובים לקרקע ואחרים זקופים בעלי פטוטרת ארוכה דקה ושעירה. הטרף גודלו 4-7 ס"מ וצורתו אינה אחידה: לרוב הוא תמים, אך בין העלים מצויים בעלי אונות (עד 5) שאינן עמוקות. על גבעולי הפרחים במפרק, יושבים עלים קטנים, או שהם בעלי פטוטרת קצרה ביותר. מתחתם במפרק חפה קרומית.

מקור-חסידיה תמים. *Erodium subintegrifolium* Eig. מימין: הצמח חד-שנתי מקדים לפרוח. בעל עלים פשוטים לעיתים מעט מאוונים. משמאל: התפרחת דמוית סוכך הפרחים דו-מיניים גדולים בולטים. צילמה ערנה אלוני ©

מבין העלים עולה גבעול אחד או כמה, נושאים תפרחת דמוית סוכך. בתפרחת 3-7 פרחים ורודים גדולים (מעל 6 מ"מ) דו-מיניים, כל פרח נושא על עוקץ ארוך זקוף. לפרח 5 עלי גביע (אורכם 6-8 מ"מ) העוטפים את פקע הפריחה. הם שווי אורך, קעורים ושעירים, בעלי קצה מחודד הנושא כמה (1-3) זיפים קצרים. עם הפריחה, עלי הגביע מאוזנים ונפרשים, 5 עלי כותרת ורודים (בקוטר 1.5 ס"מ), מעוגלים, מפורדים זה מזה, עטורים לעיתים בעורקים דקים סגולים. במרכז הפרח ממוקמים 10 אבקנים: 5 מהם פוריים בעלי זירים ורודים ומאבקים בולטים צהובים עמוסים גרגירי אבקה. בבסיס זירים אלה מצויים צופנים. קרובים להם עוד 5 אבקנים קצרים ועקרים (סטמינודים). השחלה עילית בת 5 עלי שחלה מאוחים בכל עלה 1-2 ביציות (זוהרי 1982: פינברון-דותן, דנין 1991). עלי השחלה צמודים לעמוד מרכזי שהוא המשכה של המצעית. עמוד העלי נושא בראשו 5 צלקות ורודות כפופות לכוון הכותרת. האבקת הפרחים היא עצמית והדדית והיא נעשית ע"י חיכוך המאבקים שבשלו באונות צלקות העלי.

מקור-חסידה תמים. *Erodium subintegrifolium* Eig. עלי גביע 5 מחודדים בקצותיהם ובעלי 2 זיפים. במרכז 10 אבקנים 5 מהם עקרים, צמודים לשחלה העילית שבראשה עמוד עלי קצר נושא בראשו 5 צלקות. צילם אורי פרגמן-ספיר©. משמאל: הפרי מפרדת, המתפרקת בהבשלה ל 5 פרודות כל אחת מכילה זרע ומקור. צילמה ערגה אלוני©

עם ההפריה הכותרת נושרת ועלי הגביע מתקרבים אנכית לשחלה. עוקץ הפרח נוטה מטה בעוד השחלה המתפתחת לפרי מתייצבת למצב אנכי. הפרי המתפתח הוא מפרדת מורכבת מ-5 פרודות, אורך כל אחת 6-7 מ"מ (שמידע, פולק, פרגמן-ספיר 2011). הפרודות שעירות מחודדות בחלקן התחתון מוגנות בגביע, כל פרודה מכילה זרע אחד, אליה מקושר מקור דק שעיר וארוך (5-8 ס"מ), שנוצר מהתערות העליים בציר שמקורו במצעית. עם הבשלת הפרי בחודשים אפריל-מאי הוא מתייבש, הפרודה ניתקת מהעמוד ונותרת תלויה עם המקור שמתחיל להסתלסל. הודות לתנועה סיבובית זו כל יחידת התפוצה: הפרודה והמקור מתנתקים מהעמוד ונתקעים בקרקע. התברגת הפרודה לקרקע מאפשרת נביטה בטוחה של הזרעים בעונה הבאה. הצמח פורח ממרץ - אפריל, ניתן למצוא פריחה (במצוק הכורכר בפולג) כבר בסוף דצמבר-ינואר.

מקור-חסידה תמים *Erodium subintegrifolium* Eig. מימין: גביע שעיר עוטף את השחלה המתפתחת לפרי שהוא מפרדת. באמצע: זרעי הפרודות שעדיין לא נותקו. למטה הזרע המחובר למקור שיסתלסל עם התנתקות הזרע. צילם אורי פרגמן-ספיר © משמאל: המין מקור-חסידה מפוצל, הקרוב למקור-חסידה תמים. צילמה ערגה אלוני ©

מקור-חסידה תמים הוא מין נדיר הגדל על קרקע חולית ועל כורכר פריך במישור החוף. המין הקרוב לו הוא **מקור-חסידה מפוצל** שכנראה הוא מין המוצא שלו לאחר שאוכלוסיות מקומיות במישור החוף עברו התמיינות ונוצר מין אנדמי זה.. המבדיל ביניהם הוא בעיקר העלה: למין **מקור-חסידה תמים** - עלה תמים, לעומת **מקור-חסידה מפוצל** שלו עלה שסוע עד גזור. מישור החוף מהווה מקום גידולו של הצמח והוא נמצא כל העת בתנופת פיתוח. הערים והישובים מתרחבים והצמחייה כולל מין זה, נפגעים. ע"כ חובה עלינו לשמור עליו ולהכריז על אתרים המהווים בית גידולו- כמקום מוגן לדוגמה: חרוצים בצפונה, בשמורת האירוסים בנתניה וכן בגבעת חומרה ובגבעת בית עובד שבאזור פלשת (שמידע 2005: שמידע, פולק, פרגמן-ספיר 2011).

ספרות

זהרי מ 1978. כל עולם הצמחים מהדורה 3 עם עובד עמ' 493-494.

פולק ג 1984. מבחר מיני צמחים אופייניים לחמרה וכורכר. רותם כתב עת לנושאי שדה בוטניים בארץ-ישראל. עלון 13 עמ' 142.

פינברון-דותן, דנין 1991. המגדיר לצמחי בר בארץ-ישראל. הוצאת כנה ירושלים.

שמידע א. פולק ג. פרגמן-ספיר א. 2011. הספר האדום צמחים בסכנת הכחדה בישראל רשות הטבע והגנים המשרד להגנת הסביבה.

שמידע א 2005. לקסיקון מפה - צמחי ישראל. הוצאת מפה

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2023 מקור-חסידה תמים, צמח אנדמי הגדל במישור החוף (ינואר 2024). כתב-עת "כלנית", 9.

[מקור-חסידה תמים, צמח אנדמי הגדל במישור החוף \(ינואר 2024\)](#)